

УДК 811.161.3'373.232.2

ПАТРОНІМЫ Ў СУЧАСНАЙ ІМЕНАСЛОЎНАЙ ПРАКТЫЦЫ: МУЛЬТЫКУЛЬТУРНЫ, ПОЛІКАНФЕСІЙНЫ І БІЛІНГВАЛЬНЫ АСПЕКТЫ

Ключавыя словы: *антрапонім, патронім, іменаслоўная практыка, білінгвізм, поліканфесійнасць, мультыкультурызм.*

У артыкуле на матэрыяле сучаснай беларускай афіцыйнай іменаслоўнай практыкі разглядаюцца асаблівасці функцыянавання патронімаў (найменняў асоб па бацьку) з улікам сітуацыі дзяржаўнага беларуска-рускага білінгвізму, поліканфесійнасці і мультыкультуралізму беларускага грамадства.

А.А. Lukashanets

State Scientific Institution “Center for Studies of Belarusian Culture,
Language and Literature of the National Academy of Sciences of Belarus”

PATRONYMS IN THE PRESENT-DAY NAMING PRACTICE: MULTICULTURAL, POLYCONFESSIONAL AND BILINGUAL ASPECTS

Key words: *anthroponym, patronym, proper practice, bilingualism, polyconfessionalism, multiculturalism*

In the article, the peculiar features of the functioning of the patronyms (names of a person by father) are considered on the basis of the modern Belarusian official practice, taking into account the situation of state bilingualism, polyconfessionalism and multiculturalism of the modern Belarusian society.

Патронімы (найменні асоб па бацьку) з’яўляюцца важнай часткай сучаснага беларускага антрапанімікону і афіцыйнай іменаслоўнай практыкі, паколькі імя па бацьку выступае абавязковым кампанентам іменаслоўнай формулы, якая сведчыць асобу. Параўн.:

АНТРОПОНИМИКА (от греч. *ánthrōpos* – человек и *ónyma* – имя) – раздел *ономастики*, изучающий антропонимы – собственные наименования людей: имена личные, патронимы (отчества или иные именования по отцу), фамилии, родовые имена, прозвища и псевдонимы (индивидуальные или групповые), криптонимы (скрываемые имена) [1].

У артыкуле асаблівасці функцыянавання патронімаў у сучаснай афіцыйнай беларускай іменаслоўнай практыцы ілюструюцца прыкладамі, узятымі з запытаў аддзелаў ЗАГС, натарыяльных кантор і зваротаў грамадзян у Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа, звязаных з разыходжаннем запісаў імён па бацьку ў дакументах, што сведчаць асобу на працягу 2017 года. Усяго прааналізаваны 363 выпадкі разыходжанняў у напісанні імён па бацьку, што сведчыць аб актуальнасці праблемы і неабходнасці ўпарадкавання гэтай важнай сферы моўнага жыцця краіны.

Прааналізаваны матэрыял паказвае, што праблемы аднастайнай фіксацыі імён па бацьку ў афіцыйнай пісьмовай практыцы ў XXI ст. абумоўлены не столькі лінгвістычнымі прычынамі, звязанымі з правільным утварэннем імён па бацьку ад ад-

паведных мужчынскіх імён і адпаведнасцю іх запісаў у дакументах арфаграфічным нормам, колькі экстралінгвістычнымі ўмовамі, сярод якіх важнейшымі трэба лічыць:

а) спецыфіку беларускага нацыянальнага антрапанімікону, які аб'ядноўвае разнастайныя па паходжанні і структуры пласты асабовых імён, паралельнае існаванне некалькіх падсістэм нацыянальнага беларускага антрапанімікону (візантыйска-праваслаўнага, рымска-каталіцкага, беларускага народнага і інш.), што вядзе да змешвання паралельных варыянтаў імён па бацьку [2];

б) сітуацыю дзяржаўнага беларуска-рускага двухмоўя, якое прадугледжвае паралельнае выкарыстанне ў афіцыйнай іменаслоўнай практыцы абедзвюх дзяржаўных (беларускай і рускай) моў і параджае праблему суадноснасці беларуска- і рускамоўных антрапонімаў, у тым ліку патронімаў;

в) сучасныя інтэграцыйныя працэсы, якія істотна пашыраюць культурную прастору беларускага грамадства, уводзяць у беларускую афіцыйную іменаслоўную практыку іншанацыянальныя антрапонімныя кампаненты і нацыянальныя асаблівасці іх фіксацыі.

Разгледжаны актуальны матэрыял дазваляе выявіць асноўныя тыпы разыходжанняў у запісах імён па бацьку ў дакументах, што сведчыць асобу, а таксама сфармуляваць канкрэтныя падыходы да ўпарадкавання гэтай сферы моўнай практыкі ў сітуацыі блізкароднаснага двухмоўя.

I. Асаблівасці выкарыстання патронімаў у сучаснай беларускай афіцыйнай пісьмовай іменаслоўнай практыцы, абумоўленыя інтэграцыйнымі працэсамі і тэндэнцыяй да мультыкультуралізму ў гэтай сферы выразна праяўляюцца ў наступным:

а) пашырэнні адрозных ад беларускіх іншанацыянальных традыцыйных форм найменняў па бацьку: *Алёша оглы* (армян.), *Мансур оглы*, *Зульфигар оглы*, *Джавид кызы*, *Алекбер кызы*;

б) паралельным выкарыстанні ў афіцыйных дакументах іншанацыянальных найменняў па бацьку, якія ўтвораны па правілах беларускай/рускай мовы, і найменняў, што адпавядаюць нацыянальнай іменаслоўнай традыцыі: *Агасанавіч/Агасановіч – Агасан оглы*, *Мансуравіч/Мансуровіч – Мансур оглы*, *Алекбераўна/Алекберовна – Алекбер кызы*, *Сабіраўна/Сабіровна – Сабір кызы*;

в) паралельным выкарыстанні варыянтных нацыянальна-культурных форм найменняў па бацьку (часам, магчыма, пад уплывам сітуацыі беларуска-рускага двухмоўя): *Гавил Оглы і Габиль Оглы*, *Геворкович і Георгович*, *Паргеевич і Паргевич*, *Рустемович і Рустамович*, *Мамедали оглы і Магаммедали оглы*, *Иозопасовна/Иозопасовна і Иозопасовна*, *Муратович і Амуратович*;

г) змешванні найменняў па бацьку, утвораных ад нацыянальных форм мужчынскіх імён: *Львовна і Лейбовна*, *Моисеевич і Мовшевич*, *Станиславовна і Станиславосна*, *Ильич і Илькович*, *Иосифовна і Иозосовна*, *Георгиевна і Геворговна*;

д) неадпаведнасці запісу ў дакументах наймення па бацьку рэальнаму імені бацькі: *Гелена Янаўна/Яновна* (імя бацькі *Яніс/Янис*), *Юр'евіч/Юр'евич* (імя бацькі *Юрыс/Юрис*);

е) праблеме выбару найбольш аптымальнага варыянта наймення па бацьку: напрыклад, імя бацькі *Рама Шанкар* – магчымыя варыянты наймення па бацьку для сына: *Лявон Рама-Шанкаравіч/Леон Рама-Шанкаровіч*, *Лявон Рамавіч/Леон Рамавіч*, *Лявон Шанкаравіч/Леон Шанкаровіч* (адпаведна беларускаму/рускаму спосабу ўтварэння); *Лявон Рама Шанкар/Леон Рама Шанкар*, *Лявон Рама/Леон Рама*, *Лявон Шанкар/Леон Шанкар* (у адпаведнасці з нацыянальнай іменаслоўнай традыцыяй бацькі).

II. Поліканфесійны аспект функцыянавання патронімаў у сучаснай афіцыйнай пісьмовай іменаслоўнай практыцы абумоўлены ўзаемадзеннем і ўзаемаперасячэннем каталіцкай і праваслаўнай частак беларускага іменніка, што прыводзіць да:

- змешвання імён па бацьку, утвораных ад паралельных асабовых імён каталіцкага і праваслаўнага паходжання: *Иосифовна – Юзефовна, Иванович – Янович, Ивановна – Яновна, Амброжовна – Амбросиевна, Степанович – Стефанович, Степановна – Штефановна, Степановна – Стефановна, Томашевна – Фомовна* і г.д.

III. Асаблівасці функцыянавання патронімаў у сучаснай беларускай афіцыйнай іменаслоўнай практыцы, абумоўленыя сітуацыяй дзяржаўнага двухмоўя, знаходзяць сваё ўвасабленне, па-першае, у тым, што ў нарматыўна-прававой сферы пераважнае месца займае менавіта руская мова. У выніку, як правіла, на практыцы рэальна ўзнікае неабходнасць пацвярджэння адпаведнасці рускамоўных запісаў прозвішчаў у дакументах. Па-другое, на нарматыўнасць і аднастайнасць рускамоўных запісаў у дакументах рэальна ўплывае беларуская мова і беларуская нацыянальная іменаслоўная традыцыя. Па-трэцяе, на аднастайнасць перадачы патронімаў у дакументах уплываюць асаблівасці арфаграфічных сістэм беларускай і рускай моў, а таксама ступень варыятыўнасці патронімаў, утвораных ад аднаго і таго ж імені. Нарэшце, у апошні час пры афармленні дакументаў (пасведчанняў аб нараджэнні, пашпартоў, дакументаў аб адукацыі і інш.) актуалізуецца праблема транслітарацыі імёнаў і імёнаў па бацьку з беларускай мовы на рускую і наадварот, а таксама іх транслітарацыі сродкамі лацінскага алфавіта.

Даследаваны матэрыя дазваляе выдзеліць некалькі тыпаў такіх разыходжанняў:

- варыянтнасць запісаў патронімаў у дакументах, абумоўленая гістарычна-культурнай традыцыяй (змешванне беларускіх/рускіх нарматыўных імёнаў па бацьку з іх старымі традыцыйнымі беларускімі адпаведнікамі): *Андреевна – Андреева* (бел. *Андрэева*), *Васильевич – Василюв* (бел. *Васіліў*), *Савельевна – Савина, Ольга Леоновна – Ольга Левонава, Леон Григорьевич – Левон Рыгораў, Филипповна – Пилипова* (бел. *Піліпава*), *Тимофеевна – Цімохава, Минович – Мінін, Степанович – Сьцяпакаў* (ад *Сьцяпан* у адпаведнасці з дарэформенным правапісам) і інш.;

- змешванне раўназначных варыянтаў імёнаў па бацьку (часта пад уплывам беларускай мовы): *Анатольевна – Анатолиевна, Аркадьевич – Аркадиевич, Афанасьевна – Афанасиевна, Валерьевич – Валериевич, Васильевна – Василиевна, Лаврентьевна – Лаврентиевна* і г.д.;

- паранімічнае змешванне розных імёнаў па бацьку як вынік неадрознення розных імёнаў: *Анисимовна – Анисовна, Анисифович – Анисифорович, Валерьевич – Валерьянович, Викторевна – Викентьевна, Владимирович – Владиславович* і інш.;

- змешванне імёнаў па бацьку, утвораных ад фанетыка-марфалагічных варыянтаў мужчынскіх імёнаў, якія ўжываюцца як самастойныя пашпартныя імёны: *Арсентьевич – Арсенович, Давыдович – Давидович, Захаровна – Захарьевна, Игнатьевич – Игнатович, Исааковна – Исаковна – Исаковна* і інш.;

- змешванне арфаграфічна памылковых напісанняў імёнаў па бацьку, у тым ліку пад уплывам беларускай мовы:

а) памылковыя напісанні, нематываваныя міжмоўным уплывам: *Стефанович – Стафанович, Брониславовна – Бронеславовна*;

б) памылковыя напісанні, абумоўленыя ўплывам беларускай мовы: *Филипповна – Филиповна, Архиппович – Архипович, Кириллович – Кирилович, Лазаревна – Лазаровна* (сравн. бел. *Лазар – Лазаравіч, Лазараўна*), *Никодимовна – Никадимовна, Ольгердовна – Альгердовна* і інш.;

в) памылковыя напісанні, абумоўленыя імкненнем да правільнага напісання паруску (гіперкарэктнасць): *Иларионович – Илларионович*,

- змешванне рускіх нарматыўных патронімаў і іх беларускіх нацыянальных адпаведнікаў, часам ускладненае арфаграфічнай памылкай: *Афанасьевич – Афонасович, Акимовна – Якимовна, Васильевич – Василевич* (параўн. бел. *Васіль – Васілевіч*), *Филип-*

повна – Пилиповна, Мартыновна – Мартиновна, Лаврентьевна – Лавриновна (сравн. бел. Лаўрын – Лаўрынавіч, Лаўрынаўна), Яковлевна – Якубовна і г.д.;

- змешванне прозвішчаў, утвораных ад праваслаўных імёнаў і іх народных народных эквівалентаў: *Иосиповна – Осиповна, Авксентьевна – Аксентьевна, Лаврентьевич – Лавренович* і інш.;

- змешванне імёнаў па бацьку, утвораных ад сучасных форм мужчынскіх імёнаў і іх старых кананічных адпаведнікаў: *Антоновна – Антониевна – Антоньевна, Гавришловна – Гавриловна, Даниловна – Данишиловна, Дмитриевна – Димитриевна*;

- змешванне імёнаў па бацьку, утвораных ад поўных пашпартных імёнаў і іх вытворных (у тым ліку дэмінітыўных) форм: *Вячеславовна – Чеславовна, Вячеславович – Славинович*;

- змешванне арфаграфічных (памылковых) варыянтаў імёнаў па бацьку: *Асвальдович – Асфальдович, Брониславовна – Бронеславовна, Вячеславович – Вечеславович, Лютияновна – Люциановна*;

- змешванне імёнаў па бацьку, утвораных ад нарматыўных асабовых імёнаў і іх размоўных адпаведнікаў: *Генриховна – Генриковна, Евстафьевич – Евстафович, Дмитриевна – Дмитровна, Зигмунтовна – Зигмундовна*;

- адвольнае змешванне імёнаў па бацьку, утвораных ад розных мужчынскіх імёнаў: *Леонидович – Леонардович, Леонидович – Леонтьевич, Пантелеевна – Пантелеймоновна* і г.д.;

- паралельнае ўжыванне нарматыўных і ненарматыўных форм імёнаў па бацьку, утвораных ад аднаго асабовага імя: *Лукинична – Лукична – Лукавна, Никитична – Никитовна, Никитична – Микитовна, Фоминична – Фомична – Фомовна* і інш.;

- змешванне арфаграфічных варыянтаў імёнаў па бацьку: *Федорович – Фёдорович* і інш.;

- ужыванне варыянтных беларускіх імёнаў па бацьку: *Язэпавна – Язеповна* і г.д.

Такім чынам, разгледжаны матэрыял паказвае, што ўжыванне патронімаў у сучаснай афіцыйнай іменаслоўнай практыцы патрабуе неадкладнай уніфікацыі. Асноўнымі крытэрыямі ўпарадкавання выкарыстання патронімаў і антрапонімаў у цэлым, як уяўляецца, павінны стаць:

- а) строгае прытрымліванне арфаграфічных норм беларускай і рускай моў;
- б) дакладная суадноснасць нацыянальных адпаведнікаў патронімаў;
- в) абавязковае размежаванне варыянтных форм уласных імёнаў і патронімаў;
- г) нарматыўнае ўтварэнне імёнаў па бацьку ад адпаведных асабовых імёнаў;
- д) захаванне аднастайнасці запісаў патронімаў ва ўсіх дакументах, што належаць адной і той жа асобе;
- е) няўхільнае захаванне прынятых у іменаслоўнай практыцы правіл транслітарцыі.

Літаратура

1. Подольская, Н. В. Антропонимика / Н. В. Подольская // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Совет. энцикл., 1990. – С. 36–37.
2. Завальнюк, У. М. Слоўнік асабовых уласных імён / У. М. Завальнюк, В. К. Раманцэвіч ; пад агул. рэд. А. А. Лукашанца. – Мінск : Нар. асвета, 2017. – 286 с.